

ԿԱՌԱՎԱՐՁԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փետրուար 12-ից.

Անցեալ տարուայ նոյեմբերի 26-ին հրատարակուած կառավարչական հաղորդագրութիւնից արդէն յայտնի են այն որոշումները, որ Ռուսաստանը կայացրել էր Բալկանեան թերակղզու վրայ ծագած խռովութիւնների սկզբից՝ կամենալով առաջն առնել այն բարդութիւնների, որոնք կարող էին ծագել երօզական թիւրքիայում: Անընդհատ հետեւելով Ռուսաստանին հաւատակից ազգութիւնների քաղաքական կեանքին՝ Կայսերական կառավարութիւնը՝ ժամանակին իր գործակալների միջոցով ծանօթացած լինելով գործերի իսկական դրութեան հետ, չէր դադարում Բ. Դրան ամենալուրջ ուշադրութիւնը դարձնելու Սօլունի, Կոսսօփի և Մօնաստիրի վիլայէթների քրիստոնէական ազգաբնակութեան կենցաղը բարեօքելու անպիտանագիւղի անհրաժեշտութեան վրայ: Անցեալ տարուայ հոկտեմբեր ամսին եալտա հրաւիրուած Կ. Պօլսի ռուսական դեսպանին յանձնարարուեց մշակել մի ծրագիր ամենակարեւոր բարեօքելումների վերաբերմամբ և ցոյց տալ Բ. Դրանը, որ անհրաժեշտ հարկ է իրագործել այդ ծրագիրը ամենակարճ ժամանակամիջոցում, որպէս զի արմատախիլ լինեն նրա հպատակների մէջ ծագած դժգոհութեան պատճառները: Նոյն մտքով մի ծանուցում արուեց սուլթանի կողմից՝ Թագաւոր Կայսրին ողջունելու համար Լիվադիա ուղարկուած թիւրքական արտակարգ դեսպան Թուրխան-փաշային: Օսմանեան կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնեց հետեւելու այդ բարեկամական խորհրդին: Սակայն սուլթանի իրադէն, որ հրատարակուեց 1902 թւականի նոյեմբեր ամսին, թիւրքիայի երօզական նահանգների մէջ բարենորոգումներ մտցնելու վերաբերմամբ՝ բաւարար զբաւական չ'եղաւ քրիստոնեայ ազգաբնակութեան դրութիւնը ցանկալի կերպով բարեօքելու համար, ուստի և չը հասաւ իր նպատակին—ընդհանուր խաղաղացման: Միւս կողմից՝ չը նայելով բալկանեան պետութիւններին տուած բարեկամական խորհուրդներին՝ յեղափոխական կոմիտեաների գործունէութիւնը շարունակում էր կորստաբեր ազդեցութիւն գործել, զրգոյելով ազգաբնակութիւնը ապրտամբել օրինական իշխանութեան դէմ: Ուշադրութեան առնելով իրերի դրութեան այս չափազանց յուզուած վիճակը՝ Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց Բարձրագոյն հրամայել արտաքին

գործերի մինիստրին՝ անցեալ տարուայ դեկտեմբերի սկզբում այցելել Սերբիայի և Բուլղարիայի մայրաքաղաքները՝ հաղորդելու թէ Ալեքսանդր Թադաւորին և թէ իշխան Ֆերզինանդին Նորին Մեծութեան Օգոստափառ անունից հետեւալը.— Ռուսաստանը, ի վաղուց հետէ ամենաեռանդուն մասնակցութիւն ունենալով Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգութիւնների վիճակի մէջ, իր բոլոր ջանքերը այժմ ուղղում է դէպի այն, որ համոզէ օսմանեան կառավարութեանը շուտով բարենորոգումներ մտցնելու երօշական երեք վիլայէթներում։ Այդ նպատակին աջողութեամբ հասնելու համար անպայման հարկաւոր է, որ սլաւօնական պետութիւնները, ձեռք առնելով իրանցից կախուած միջոցները խաղաղութիւնը պահպանելու համար Բալկանեան թերակղզում, մաքառէին վտանգաւոր խռովութիւնների և յեղափոխական դիտաւորութիւնների դէմ։ Միայն այս պայմաններում նրանք կարող են հաստատուն յոյս ունենալ Ռուսաստանի հզօր պաշտպանութեան։ Սերբիական թագաւորը և բուլղարական իշխանը, իբրև պատասխան Բարձրագոյն անունից նրանց տուած խորհուրդների՝ շտապեցին կոմս Լամզդօրֆին հաւատացնել, որ նրանց կառավարութիւնները հետեւելով Ռուսաց Կայսրի բարեացակամ խորհուրդներին, հոգս կը տանեն դադարեցնելու յեղափոխական կոմիտեաների և ընկերութիւնների գործունէութիւնը և կը սպասեն Ռուսաստանի ձեռնարկած ազդեցման գործի հետեանքներին յօգուտ Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգութիւնների։ Այդ խոստումները կատարուեցին, և Կայսերական կառավարութիւնը չը յապաղեց յատնելու իր լիուրի հաւանութիւնը բուլղարական կառավարութեան՝ վերջին ժամանակ նրա ձեռք առած միջոցների առիթով յեղափոխական կոմիտեաների դէմ։ Բուլղարիա և Սերբիա այցելելուց յետոյ, կոմս Լամզդօրֆ Բարձրագոյն հաճութեամբ ուղևորուեց Վիէննա, որտեղ երկու հարևան և բարեկամ պետութիւնների արտաքին գործերի մինիստրների մէջ տեղի ունեցան, 1897 թւի պայմանագրութեան գորութեամբ, առանձին խորհրդակցութիւններ, որոնք վերջացան այն գլխաւոր սկզբունքների մշակմամբ, որոնք պէտք է հիմք ծառայեն բարեկարգումների համար թիւրքական երեք վիլայէթներում։ Այս ձևով պայմանաւորուած ընդհանուր ծրագիրը անցեալ յունուարի սկզբում հաղորդուեց Կ. Պօլսի ոռոսական և աւստրօ-ունգարական դեսպաններին, որոնց յանձնարարւում էր տեղական պայմանները քննադատելուց յետոյ մշակել կազմուած ծրագրի հիման վրայ աւելի մանրամասն նախագիծ այն միջոցների, որոնք պէտք է ծառայեն Սօլունի, Կօսսօվի և Մօնաստիրի նահանգների ազգաբնակչութեան կենցաղը բարելա-

ւելու գործին: Զինովիի և Կալիչէի միջոցով պատրաստուած նախագիծը արժանացաւ երկու կառավարութիւնների հաւանութեան և փետրուարի 4-ին հաղորդուեց 1878 թւականին Բերլինի դաշնագիրը ստորագրող պետութիւններին և միևնոյն ժամանակ խնդրուեց նրանցից համապատասխան աջակցութիւն ցոյց տալ Ռուսաստանի և Աւստրո-Ունգարիայի պահանջներին Կ. Պօլսում, եթէ նրանք համակրանքով վերաբերուեն ենթադրուած բարենորոգումներին: Յրանախան, Իտալիան, Գերմանիան և Սնգլիան յայտնեցին լիովին պատրաստակամութիւն պաշտպանելու առաջ Բ. Դրան նախագիծը: Այնուհետև ռուսաց և աւստրո-ունգարական ղեկավարներին յանձնուեց երկու կառավարութիւնների կողմից ներկայացնել սուլթանին վերոյիշեալ բարենորոգումների ծրագիրը, որոնք ընդհանուր առմամբ իրանց մէջ պարունակում են հետեւեալը.—Ապահովելու համար այն խնդրի աջողութիւնը, որ սուլթանի իրադէի զօրութեամբ ղրոււմ է գլխաւոր տեսչի վրայ, այդ անձը նշանակոււմ է նախօրօք որոշուած ժամանակամիջոցով և չէ կարող հեռացուել պաշտօնից մինչև այդ ժամանակամիջոցի լրանալը, առանց նախապէս յարաբերութիւնների մէջ մտնելու պետութիւնների հետ: Գլխաւոր տեսչին հնարաւորութիւն է տրոււմ կարևոր դէպքում դիմել օսմանեան զօրքերի աջակցութեան բոլոր երեք վիլայէթներում առանց պարտաւորուելու ամեն մի դէպքում դիմելու կենտրոնական կառավարութեան: Ոստիկանութիւնը և ժանդարմերիան վերակազմելու գործին մասնակցելու համար կը հրաւիրուեն օտարերկրեայ մասնագէտներ: Օսմանեան կառավարութիւնը պէտք է հոգ տանէ, որ ոստիկանութեան և ժանդարմերիայի մէջ ծառայող մահմեդականների և քրիստոնեաների թիւը համապատասխան լինի երկու կրօններին պատկանող ազգաբնակչութեան քանակութեան: Գիւղական ոստիկանները պէտք է ընտրուեն քրիստոնեաներից այն գիւղերում, որտեղ ազգաբնակչութեան մեծամասնութիւնը կազմում են քրիստոնեաներ: Որովհետև այն բռնութիւններն և ճնշումները որ մի քանի ալբանացի չարագործներ յաճախ գործ են դնում քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան վերաբերմամբ, ինչպէս նաև նրանց ապօրինի գործողութիւնների և ոճիրների անպատիժ մնալը կազմում են խռովութիւնների ամենագլխաւոր պատճառներից մէկը, ուստի օսմանեան կառավարութիւնը պարտաւորոււմ է միջոցներ գտնել դադարեցնելու իրերի այդ վիճակը: Ի նկատի առնելով, որ երեք վիլայէթներում տեղի ունեցած խռովութիւնների պատճառով նրանց մէջ տեղի են ունեցել բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, օսմանեան կառավարութիւնը պարտա-

ւորում է՝ սովորական կարգին վերադառնալը շտապեցնելու համարներումն չնորհել քաղաքական գործերի համար բոլոր մեղադրւողներին և դատապարտուածներին, ինչպէս նաեւ բոլոր գաղթականներին: Տեղական հիմնարկութիւնների գործունէութիւնը ապահովելու համար իւրաքանչիւր վիլայէթում կը կազմուի եկամուտների և ծախքերի առանձին բիւջէ: Նահանգական հարկերից ստացուած եկամուտները, օսմանեան բանկի վերահսկողութեան տակ, ամենից առաջ պէտք է ծառայեն տեղական կարիքների բաւարարացմանը, սրա մէջ հաշւելով քաղաքացիական և զինուորական հիմնարկութիւնների պահպանութիւնը: Տասանորդի հարկի հաւաքման կարգը կը փոխուի: Ընդհանուր կապալների կարգը վերացւում է: Օսմանեան կառավարութիւնը, գնահատելով իրան արուած առաջարկութիւնների նշանակութիւնը, ընդունեց յիշուած նախագիծը և սուլալ թիւրքաց տեղական վարչութիւններին դրական հրաման իսկոյն ձեռնամուխ լինել մտադրուած բէֆօրմների իրագործման: Վերոյիշեալ միջոցները, որոնք բնականաբար կարող են ընդարձակուել ապագայում, չէ կարելի չը համարել բաւարար՝ կատարելապէս ապահովելու համար երեք վիլայէթների քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան կենցաղի էական բարուրդները: Սրա հետ միասին մտադրութիւն կայ մի քանի տեղերում կազմակերպել Կ. Պօլսի դեսպանների ղեկավարութեամբ հիւպատոսական արթուն հսկողութիւն՝ պայմանաւորուած բէֆօրմների գործադրութեան վրայ: Հաղորդելով ուստաց ներկայացուցիչներին և գործակալներին, որոնք գտնուում են Բալկանեան թերակղզում, Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան գրութիւնը բարելաւելու նպատակով ձեռք առնուած միջոցների և նրանց այժմեան հետեանքների մասին, Կայսերական կառավարութիւնը անհրաժեշտ համարեց մի անգամ ևս կրկնել նրանց՝ բալկանեան ազգութիւններին ընդարձակօրէն ծանօթացնելու համար՝ այն հիմնական սկզբունքները, որոնցով նա այս դէպքում առաջնորդւում է: Ռուսաստանի անթիւ զոհերի գնով քաղաքական անկախ կեանքի՝ վերակոչուած Կայսերական կառավարութեան մշտական հոգացողութեան վրայ բալկանեան պետութիւնները կարող են վստահօրէն յոյս դնել ունեցած իրանց իսկական կարիքների մասին և Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան հոգեւոր և կենսական շահերի մասին ունեցած հզօր պաշտպանութեան վրայ: Սակայն սրա հետ միասին նրանք չը պէտք է աչքից բաց թողնեն այն, որ Ռուսաստանը չի զոհի իր որդիների արեան ոչ մի կաթիլը և ոչ նոյն իսկ ուսւ ժողովրդի ստացուածքի ամենամիտքը մասը, եթէ սլաւօնական պետութիւնները հակառակ, նախօրօք

նրանց տուած խոհեմ խորհուրդների՝ կը վճռեն աշխատել փոխելու Բաղկանեան թերակղզու վրայ ներկայումս գոյութիւն ունեցող կարգը յեղափոխական և բռնի միջոցներով:

ՄԱՏԹԷՈՍ ՊԱԼԵՕԶԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

Իզմիրի վերաքննիչ ատենի պատժական ճիւղը յունուար 20-ի երկուշաբթի օրը իր վճիռը տուաւ այն ոճրագործներուն մասին, որոնք անցեալ սեպտեմբեր ամսոյ մէջ ուրբաթ առտու մը Բէվօլէրի հարուածով սպանեցին Իզմիրի պատուաւոր վաճառականներէն Մատթէոս Էֆ. Պալեօզեանը: Մարդասպանն էր Պարսկաստանի Կէրտիպատ գիւղէն Պետրոս Աղիզօֆ, որուն խոստովանութիւններուն վրայ՝ իբրեւ մեղսակից հետզհետէ ձեռքալալուեցան Հաւի, ասոր կիներ Ազնիւ, ասոնց ընկերներէն Մարգար և Մինաս:

Քննութենէն պարզուեց որ ամբաստանեալներէն Պետրոս Աղիզօֆ կանխամտածութեամբ գործած է ոճիրը, ինչ որ հաստատուած է թէ խոստովանութեամբ, թէ համոզիչ ապացոյցներով և թէ վկաներու յայտարարութիւններով. իսկ Հայկ այս կարգի չարագործութիւններու մէջ հարկ եղած օժանդակութիւնները գործնականապէս և անձամբ պատրաստած է, ինչ որ հաստատուած է թէ դատավարութեան ինթացքէն, և թէ իր խոստովանութիւններէն: Հետեապէս երկուքն ալ եղեռնագործ ճանչցուած են: Գալով Հայկի կոող՝ Ազնիւի, և Մարգարի ու Մինասի, ասոնց մեղսակցութիւնը հաստատուած չըլլալով, անպարտ արձակուած են:

—Ս. Պատրիարքը լուսուարին 30-ին հեռագիր ուղղելով Կիլիկիոյ կաթողիկոսին, ծանոյց թէ Պատրիարքարանի աշխարհական հրաւիրական Յարութեան էֆ. Գարամանեան ճամբայ է ելած Երուսաղէմ երթալու, իր հետ տանելով Սահակ կաթողիկոսի պաշտօնը վաւերացնող սուլթանի բէրաթը, ինչպէս նաև Ն. Սմեռապատուութեան շնորհուած Ա. կարգի Մէջիզիէ պատուանշանը:

—Պօլսի թերթերին զրուժ են Երուսաղէմից, թէ Սահակ կաթողիկոսը պատրաստուած է մեկնել Երուսաղէմից ուղղակի Սիւս, ուր այդ մտքով հեռագիր է ուղղուած կաթող. տեղապահ Կիրակոս եպիսկոպոսին, ինչպէս նաև մի ուրիշ հեռագիր Ազանայի առաջ. փոխանորդին, և սպասուած են Ազանայից գալիք հրաւիրականները:

—Նոյն թերթերը հաղորդում են, որ Ազանայի խառն ժողովը քուէներէ մեծամասնութեամբ ընտրել է երկու եկեղեցական ու հինգ աշխարհական հրաւիրականեր, որոնք Երուսաղէմ պիտի ուղևորուեն, Կիլիկիոյ նորընտիր կաթողիկոսին իր ակնարկ առաջնորդելու:

—Վենետիկից հեռագրում են «Berl. Tagblatt» լրագրին. «Վենետիկում ապրող հայ հրապարակախօս Արփիարեանի (Հական) կեանքի գէժ գիշերով տեղի ունեցաւ սպանութեան փորձ: Նրա վրայ երեք անգամ ատրճանակ արձակուեց: Ենթադրում են, որ սպանութեան փորձի աստառը քաղաքական է: Յանցաւորները ձերբակալուած չեն»: